

Blistanje u riječi i slici

O stotoj obljetnici rođenja Ivana Večenaja

BOŽICA JELUŠIĆ

1. Uvod

Kad se promatra cjelokupni život i rad Ivana Večenaja, čovjek pomisli da su zaista rijetki dostojni tako velike sudbine, kakvu je zadobio i ispunio dječak iz Gole, sela u Prekodravlju, a koje je i samo bilo *Bogu iza nogu*, dok ga marljivošću, upornošću i velikim zamahom volje njegovi stanovnici nisu učinili poznatim širom svijeta. Stoga bismo s pravom mogli konstatirati kako je naš umjetnik rastao usporedno sa svojim zavičajem, noseći uspomene na rodni dom, siromaštvo i tegobu, koje su ga pratile od djetinjstva, no i na veliku roditeljsku ljubav i skrb, koje su djecu Večenajevih izvele na put humanizma, poštenja i života ispunjena materijalnim i duhovnim darovima. I kao što je u fizičkom smislu Repaški most povezao Prekodravlje s ostatkom domovine, tako je i Večenajev imaginarni *most kulture* ostao poveznica s cijelim svijetom.

Premda se Ivan izdvojio i afirmirao po svom bogomdanom likovnom talentu, intuitivno je osjećao vrijednost pisane riječi, pa se u zrelim godinama zaista latio pera, zapisujući ono što mu je bilo »u glavi« od davnih dana, no životne su ga okolnosti držale podalje od pisaćega stola i lampe koja svijetli duboko u noć, da bi se bezbrojni listovi ispunili riječima. Valja primijetiti da je i sam način rada i pristupa, *modus operandi*, drugačiji kad je u pitanju poezija ili pak prozni tekst. Poezija je podložna stanovitim uzbuđenjima, reagiranju na zapazeni detalj ili emotivnu situaciju. Potom,

ritam znade ponijeti autora, tako da prvi stih jednostavno »zarotira« i prizove nove sklopove, pa se poput *kudelje* omata *tijelo pjesme* oko središnje ideje. Proza, međutim, zahtijeva mir i koncentraciju, držanje pripovjedačke niti, kombinatoriku, vrijeme i domišljanje. Ponekad je tu i obrada i prerada stvarnosne građe, provjeravanje činjenica, opisi objekata i prostora u kojima nismo boravili. Drugim riječima, mašta i projektivni um moraju izvrsno surađivati, da bi se stvorilo pitko, dinamično i uvjerljivo štivo, te da bi tekst zaslužio atribut književnog djela. Dobar pripovjedač mora biti dobar promatrač, slušatelj, glumac koji preuzima identitete i karaktere svojih likova, te im posuđuje ono što može bitno nemaju iz svoje vlastite osobnosti i iskustva ili od zapamćenih likova svoga društvenog okoliša.

Kao i većina pisaca iz amaterskog miljea, Ivan Večenaj od početka je pokazao zanimanje za povijest, mitologiju, legende i vjerovanja svoga izvornog kolektiva. Stoga je zamišljenu ediciju, koja se zaokružila petoknjižjem proze i poezije, nazvao *Prekodravlje u povijesti, legendi i priči*, posegnuvši za sadržajima iz najdublje prošlosti naseljavanja pridravskoga pojasa, pred turskih vremena i srednjovjekovlja do današnjih dana. Imamo razloga vjerovati da su ga nadahnula popularna pučka štiva Janka Matka, Marije Jurić – Zagorke i Pavleka Miškine, dok se u poetskom izrazu spontano okrenuo kajkavskom jeziku, čime je na učinkovit način zaokružio i svoj

leksikografski rad na očuvanju zavičajnoga govora. U svom radu imao je vrijedne suradnike i konzultante, poput Ilije Pejića, Božene Loborec, Mije Lončarića i Đure Blažeka, te se njegovim knjigama mora priznati i solidan standard artikulacije teksta, poglavlja, poetskih ciklusa i jezične građe. To je ujedno i važno za konačnu ocjenu: Večenajev se rad doima kao sačinjen *od jednog komada*, a impresiju smo stavili u naslov ovoga teksta: *Blistanje u riječi i slici*.

Napominjemo da njegov prozni rad zahtijeva podrobniju obradu i raščlambu. Ona bi otkrila obrasce pučke naracije, vješto portretiranje likova, živahan i uvjerljiv dijalog, sklonost *potkožnom* humoru, te stanovitu *histrionsku zaigranost*, gorljivost prema pravdi, domoljubnu nastrojenost, slavljenje junaštva i spremnosti za žrtvu. Navodimo taksativno njegove prozne naslove: *Tajne dvorca Pepelare* (1989.), *Krik divlje djevojke* (1989.), *Mojemu zavičaju* (1992.), *Velika ftica* (1994.). U leksikografskom pretincu nalaze se: *Rječnik govora Gole srednjopodravsko-kajkavština* (1987.), *Poslovice, izreke i zagonetke iz Prekodravlja* (1997.), dok se knjigom stihova *Prekodravje tak popeva* objavio 1994. godine.

2. Tkalac stihova od čvrstih niti

U ovoj prigodi biramo rečenu pjesničku zbirku, nalazeći u njoj najviše Večenajeva temperamenta i zapamćenih detalja našega davnog druženja u Prekodravlju. Rekli bismo da je knjiga jedinstvena po tome, što predstavlja *stihovanu biografiju*, koja i kronološki prati uključivanje i osvještavanje pozicije kroničara, promatrača, pa potom uzvisitelja vrijednosti naslijeđenih od predaka. Formalno, zbirka se dijeli u pet ciklusa: *Od zdavnja smo tu*, *Zrcala so bila tvoja deca*, *Prekodravje tak popeva*, *Hrvatska nam jako plače* i *Oprostite meni*. Večenaj koristi iskustvo nekadašnjega tkalca iz mladosti: uredno *napeljava* čvrste stihovne niti, dodajući povremeno jaku šaru, crvenu, plavu, crnu, koja potencira emotivni naboj. Tematski, pjesme bi mogle biti:

identitetske, obiteljske, običajne i prirodoslovne, domoljubne i konfesionalno-intimne. Zanimljiva je i struktura, o kojoj Ilija Pejić ispravno primjećuje kako je riječ o *pučkom pjevanju koje se iscrpljuje u epskoj širini naracije i opisa te u nastojanju da se obuhvati cjelokupna slika svijeta*. Dakle, poput nekadašnjih *raspoda*, on pjeva široko, narativno, težeći prema poemi, s mnogo nabrajanja, inventarizacije predmeta, alatki i sadržaja doma i okoliša, te dijaloških obrata i leksičkih premeta, frazeoloških dionica, biheviorističkih opažaja, otkrivanja socioloških trauma i potom kroničarskih tumačenja poput ovih: *Od zdavnja smo tu na ovom tlu – na ove polaj i šikaraj i močvaraj / koje so nam davale svojom vodom / koju smo pili jadnu decugrčavu, / beklavu, kehlavu, plantavu, f križ gledeću / z debelom glavom, škrklaveminogami, / gluhu, sušičavu, glu-honemu, trahonašku, / pupavu, priprostu, duševno, telesno nezdravu, / koja su bila na velikom teretu i sebi i roditelom, / i sem pri hiži a pogotovo jadni majki / koja je takvo dete rodila i pod srcem nosila*.

Prisjećamo se na ovom mjestu kako je u jednom eseju Marijan Špoljar, poznavatelj Večenajeva opusa lucidno primijetio da ovaj slikar »redundantnim sredstvima postiže jasnoću prizora«, a upravo se to dešava i na poetskom planu! Učinkovitost metode potvrđuje se bez obzira na medij. Ili još jednom da posegnemo za vlastitom tezom: *Čvrsta pozicija u središtu usklađuje periferiju*. Slične se stvari privlače, srastaju i uslojavaju. Umjetnost je na dobitku.

Očekivano, naš pjesnik služi se vezanim stihom, premda se gotovo i ne radi o *pravom* i pravilnom rimovanju, već zvučnim podudarnostima i slučajnim silabičkim simulacijama, poput: *poglenole – namignole, preselili – oženili, granicu – sitnicu, dohađalo – shađalo, plakalo – smejalalo*. Moglo bi se izdvojiti desetke primjera, no rima nije presudna za doživljaj Večenajevе *verbalne bujice*. Već je dokazano da su za potrebe uglazbljivanja ti stihovi lako posložljivi, no autoru je mnogo važnije da bude upamćena neka jaka poanta, poruka koju želi posredovati i upisati u *kolektivno sje-*

ćanje, poput one o zemlji, najvećoj vrijednosti u ovoj enklavi uz hrvatsko – mađarsku granicu, kojoj umjetnik piše kistom i perom pravu himnu, pa govori: *Dok ju orjem, preveć mi je blata, / Dok ju slikam, fali mi još zlata!* Najveća autorova prednost je zapravo slikovitost, što nas navodi na promišljanje o nerazlučivoj isprepletenosti njegova dva talenta. Štoviše, jedna bi pomna analiza pokazala da je u isto vrijeme bio zaokupljen istim likovnim i literarnim motivima. Gledajući seriju njegovih pijetlova i čitajući pjesmu *Pevec*, nalazimo da je nakon slikanja ostao stanoviti pretičak snage i poleta, koji se spontano prelio u stihove. Potom, tu su *Grahove bralje, Maček, Sinokoša, Cvetje, Konople*. Nedvojbeno je to u svezi sa stvaralačkim procesom i njegovim fazama: stvaratelj vizualizira, artikulira, verbalizira i realizira, od prvotne zamisli do posljednjega detalja i potpisa na dnu stakla ili platna. Proces je reverzibilan, dakle: sve su slike ispričane, a priče su oslikane, pri čemu su pero ili kist *produženi organ uma*, kako to veli jedan teoretičar.

Pokušavajući na neki način *objasniti* zašto se od unosnog slikanja okrenuo slabo shvaćenom *spisavanju*, on neodređenom subjektu / čitatelju objašnjava: »Pišem o onom kaj vi ne vidite«. Na taj način sakralizira poeziju kao vrh i vrhunac jezika, pjenu na valu, poveznicu s onostranim i numinoznim. Djelovanje poezije je višestruko, sveobuhvatno, prosvjetiteljsko, uljudbeno. Ona polazi od subjektivnog dobra i dobrobiti, djelujući na svoga tvorca / pjesnika, sokoleći, tješeći, šireći mu percepciju i učvršćujući sjećanje. No, istodobno ona djeluje i na sudbinu jednoga jezika i duh naroda: *Pesma je stup pravde, / pesma je tračak nade, / pesma je za stare i male, pesma je za one koji pesmu fale*.

3. Prekodravje navek bude cvelo

Kao što smo konstatirali, povijesna zaokupljenost nenametljivo proklizava u prostor djetinjstava, pa nastaju pjesme intenzivnog emotivnog naboja. Već njihovi

naslovi sugeriraju dubinu memorijskog povratka i želju da se oživi jedan izgubljeni svijet, pozlaćen nostalgijom: *Bogec čiča, Žganci, Deca, Vulica, Majka, Tri sveca, Ftiči, Senica, Večenaj*, kao tipični izdanak 20. stoljeća, opredjeljuje se za tradicionalan svjetonazor, čuvanje obiteljskih zasada i čvrstu vezu s vlastitim korijenima. Vidio je što čini vrijeme bura, promjena i prevrata. Doživio je siromaštvo, strah za opstanak, ratnu traumu zarobljavanja, kolektivizaciju, propast ruralne zajednice i kulture, demografsku neizvjesnost, te nije čudo što se priklanja ultimativnom čuvanju identitetskih vrijednosti.

Antologijska pjesma *Majka* pokazuje koliko je svjestan vrijednosti *ženskog principa* i snage *anime*: majčinska ljubav nema pandana, nema usporednog mjerila, niti se može bilo čime zamijeniti. Po staroj poslovi, *Žena drži tri čoška u kući*, a pjesnik to ilustrira opisom majčinog držanja, ponašanja, satiranja u poslu, skromnosti i bogobožnosti, žrtvovanja, nepopuštanja u najgorim nevoljama i obnavljanjem stalne vjere u bolju sutrašnjicu. Majka skrbi, moli, zadnja liježe i prva ustaje, na nemoguće načine osigurava djeci hranu i odjeću, šalje ih u školu i crkvu, uči etici i poštenju. Ona strahuje, gladuje, dočekuje, oplakuje, odričući se svakoga užitka i odmora, svake zamjene u bolesti i nemoći. Pjesnik zaključuje: *Tvoje brige bile jadovite, / Tvoje nade bile so velike*. Na kraju zahvaljuje majci, vjerujući u njenu prekosmrtnu, nebesku zaštitu.

Među običajnim i prirodoslovnim pjesmama također nalazimo mnogo uspješnih stihova i duhovitih mizanscena. Tu su opisi dvorišta, njegovih stanovnika i došljaka, gizdavih pijetlova, kokoši, vrabaca, mački, starinskih alatki i predmeta, poput *klopotave* i neumorne *Stope* ili samozatajne i neugledne *Bote* i *Zagvozde*, korisnog predmeta jer *zagvozdom se zagvaždalo / se kaj se je od dreva klimalo / i se ono kaj se je klimalo / i se ono kaj se je hindalo*. Kad pogled krene u polje, nailaze *Orači, Grahove bralje, Pajdaši* ili pak *težaki* koji mogu biti žnjači, *berači, prikapači, obračači, bralje, pukalje, rastepači, plejači*, a mogu biti i zgubidani, koji se oko

Drave motaju, čekajući kakvu debelu ribu, ili pak po šumi lunjaju, u potrazi za ptičjim gnijezdima i u njima skrivenim jajima. Najljepšim riječima oživljena je šuma, ravnica, prekodravski rajski predjeli gdje se dotiču civilizacija i divljina i gdje se njišu u tisućama cvjetova djevičanske *Sinakoše*, pravo Božje čudo neviđeno, kao prostrte biblijske tkanice i obredni gunjevi kakve ostatak svijeta vidi samo na umjetničkim slikama. Pjesnik si daje maha i zamaha, sjeća se nekadašnjih košnji, mirisnoga sijena u parmi, blaga koje se na livadnom krmivu othranilo i seljačke obitelji prehranilo. Neizmerno žali što je pohlepa za gradnjom i širenjem urbane matrice *pojela* svu tu divotu, otimajući dom brojnim stvorenjima koja gmižu, ruju, poskakuju, lepršaju, lete i mravinjaju po dlanu sinokoše. Kao iznenađenje, dolazi poduža poema *Ženidba*, po obliku i stilu prava novodobna *homilija*, oblikovana u predekatorskom duhu, puna poučnosti i prijekornih upozorenja: *Svet se stalno vrti i ide sim-tam, / ali nišče ne zna kud i kam. / Kroji sebi sam sudbinu, / više puta ide i vu tminu. (Svet ne vidi da je on igračka, / puhne veter, ne bo mu ni tračka. / Jednog danabo to ipak stalo, / se se onda bo ipak pitalo: / Jel od toga koristi bilo? / A dušu se ipak izgubilo.*

Nakon što se u završnom ciklusu *Hrvatska nam jako plače* očitovao o bolnim ratnim zbivanjima (autoru je to bio drugi rat koji je proživio), pjesnik pledira za bolju, humaniju i pravedniju stvarnost u svojoj domovini, smatrajući da je vazda bila na vjetrometini. Doživljava je kao plijen velikih sila i susjedske grabeži, opominje političare na razum i umjerenost, a gorkim riječima osvrće se na *veliki svijet* koji po njemu Hrvatskoj nije pomogao u najtežim ratnim trenucima. Kao pravi i istinski domoljub, on zastupa domovinske interese, žaleći za svima koji su pali u njenoj obrani, bez obzira na vojske i strane. Smatra da je sloboda višestruko zaslužena, te da je red na novim, svjesnim generacijama, koje će znati urediti bolji svijet. A u njemu, dakako, nalazit će se i njegov sretan doživotni kutak i on ne sumnja u njegov pros-

peritet, apodiktički ustvrđujući: *Prekodravje navek bude cvelo.*

Nadalje, slikar je svjestan i činjenice da njegovo vrijeme pomalo istječe. Zaokružio je svoju misiju, dovršio zadaću, odužio se i zahvalio svima, koji su s njegovim životom dolazili u doticaj. Prosinuo mu je mudar zaključak da su ljudi *Božji alati*, pomoću kojih višnja sila ostvaruje najljepše i najmudrije zamisli na Zemlji. Vlastitim iskustvom svjedoči da je Bog djelovao kroz njega, pozlaćujući njegov rad, dajući mu nadahnuće, snagu i izdržljivost, da bi mogao slikati i u najtežim iskušenjima. U konfesionalnom tonu, objašnjava svojim potencijalnim čitateljima da je u literarnom poslu težio uglavnom bilježenju i promišljanju životnih istina, ne mareći mnogo za *poliranje*, pozlaćivanje i brušenje svojih uradaka. Prenio je uglavnom emocije koje su ga preplavljivale, dojmove dok su još bili živi i *vrući*, objave za koje vjeruje da su bile unikatne i dragocjene. Kao da hoće reći da je *pjesma pisala njega samoga*, a on je vriedno bilježio, dok se ruka ne bi umorila, gradeći most ljubavi i ljepote među ljudima. Uz naklon njegovu životu i djelu, zahvalni smo i za to umijeće, kojim nas je naš *tkalac – pontifikalac* obdario.